

חיי אברהם

פרשת בראשית תש"פ

בענין "האם בריאת האדם הוא דבר טוב"

וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצֶלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. וַיִּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי (א' כ"ז, ל"א)

מבואר בפסוקים דבריאת האדם הוא דבר טוב. וקשה, דאיתא בעירובין (יג:) תנו רבנן שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא יפשפש במעשיו. ואמרי לה ימשמש במעשיו. הרי מסקנת הגמ' דנוח לו שלא נברא, וצ"ע ממקרא מפורש דכתיב והנה טוב מאד, הרי דנוח לו לאדם שנברא¹. וכן הקשו האחרונים, וז"ל המהרש"א במכות (כג: ד"ה תרי"ג), כיון שברא הקדוש ברוך הוא את האדם ע"כ נוח לו שנברא ונאמר בו כי טוב (אולי צ"ל טוב מאד), והאריכו המפרשים בזה, ויבואר כאן חלק מדבריהם.

א) ביאר המהרש"א שם דפליגי בית הלל ובית שמאי מצד בריאת האדם עצמו, חד אמר טוב לו שלא נברא מצד הלאוין, דאפשר שיהיה נפסד יותר משנברא ויקיים העשיים, דנמצא יצא שכרו בהפסדו. וחד אמר טוב לו שנברא שאפשר שיקיים העשיין משלא נברא ויקיים הלאוין דיצא הפסדו בשכרו. ואמר בזה דנמנו וגמרו, ר"ל שבאו בזה למנין המצות שהלאוין הם יותר מהעשיים, וע"כ הסכימו וגמרו לומר שלא נברא האדם בשביל עצמו, ויותר היה טוב לו שלא נברא, כי הוא קרוב להפסד מחמת הלאוין שהם רבים, ורחוק לשכר מצד העשיין שהם מועטים. ועכשיו שנברא לא נברא אלא לכבוד המקום שנאמר לכבודי בראתיו, שיעשה מצות בוראו, וע"כ אמר יפשפש במעשיו שהם העשיין ולא די בסור מרע רק בעשה טוב דבשביל כך נברא, שהרי הלאוין יותר היו מקויימין בשלא נברא, והשתא כיון דתכלית בריאת האדם לא היה רק לכבודו יתברך ברוך הוא, הרי אין הלאוין מרובין מהעשיין כי מצד הנותן אין כאן רק מצוה אחת שהיא האמונה, היא העשה אנכי ה', שהיא מוקדמת ללא יהיה לך, וכל מצוה הן לאו הן עשה הרי הוא נכלל מצד הנותן באנכי ולא יהיה לך, יע"ש. נמצא דבריאת האדם היא טוב מאד כיון דלא נברא האדם בשביל עצמו אלא לכבוד המקום, ומצד הקב"ה אין הלאוין מרובין מהעשיין.

¹ וביעב"ץ שם הקשה לאידך גיסא מקראי דקהלת (ד' ב') ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים כו' וטוב משניהם את אשר עדן לא היה, אלמא דנוח לו שלא נברא, ואמאי לא הוכיחו מכאן, ויע"ש באבן עזרא ובספורנו מה שביארו עה"פ. וע"ע בח"ס בזה הובאו דבריו לקמן, ובאור חדש (פסחים נ:), ובילקוט גרשוני (ח"א השמטות לעירובין) מה שהביא בזה.

ובחנוכת התורה (ליקוטים אות קצ"ח) ביאר המשך הגמ' עכשיו שנברא יפשפש במעשיו ע"ד המהרש"א, ר"ל דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אבל לא מחשבה רעה, ועכשיו שיעשה המצות במחשבה ובמעשה שיהיה כל מעשיו לש"ש, יהיה קרוב לשכר, ונוח לו שנברא יותר משלא נברא. ובאור חדש פסחים (נ: ביאר עפ"ז דברי רבא בברכות (יז). כל העוסק בתורה שלא לשמה נח לו שלא נברא, דדוקא על ידי תורה לשמה הריהו קרוב לשכר. ובחתם סופר (תורת משה תנינא ס"פ בראשית) כתב כנ"ל, דטוב לו שנברא כיון שיש לו כפליים, רמ"ח על עשיה ורמ"ח על המחשבה, וביאר עפ"ז מה שכתוב בסוף הפרשה וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, לכן וינחם ה' כי עשה את האדם, דמחשבה טובה אין כאן, וא"כ טוב לו שלא נברא. ובילקוט גרשוני (ריש עירובין) כתב דעל ידי תשובה מאהבה דזדונות נעשו לו כזכיות, אם כן המצות עשה הם מרובים על הל"ת.

ב' בגר"א בביאורו לספר יונה (ד' ג') כתב ליישב דבמס' עירובין נחלקו בשובו אל גלגול שני, אלו אומרים טוב לו שנברא כי בכל פעם הוא עושה מצות, ואלו אומרים טוב לו יותר אם היה מתקן בגלגול ראשון ולא יצטרך בגלגול שני, וכן נמנו וגמרו. אבל לעולם בריאת האדם בגלגול ראשון טוב מאד, עכת"ד. וכן ביאר בקדושת לוי ס"פ ואתחנן, והוסיף לזה ענין סמיכות הפרשיות בין ס"פ ואתחנן לתחלת פ' עקב, דאם תשמור את החקים, לא תצטרך לבוא לגלגול לבסוף, דעקב הוא לשון סוף².

ג' ביערות דבש (ח"א דרוש י"ב) כתב וז"ל, חס ושלום דיש חסרון בחוק הבורא שברא אדם לרע כו' ואיך ח"ו נייחס לבורא שפעל ועשה דבר שטוב היה שלא פעלו וא"כ אין תמים פעלו ח"ו כו', אבל תבין, כי יצירת כל בעל חי וכן האדם היה מאדמה, אבל ההפרש הוא כי כל בעלי חיים נולדים מהאדמה אבל היה על ידי אמצעי, ה' בגלגל וגלגל בכח אדמה ואדמה הולידה והצמיחה, אבל יצירת אדם הראשון לא כן היה כי ה' היה פעלו ראשון ואחרון כי יצרו מהאדמה בלי סיבת הגלגל וכח אדמה כלל, והוא היוצר אדם תיכף בכוחו, כמו שברא כל העולם בלי אמצעי כלל.

אבל לענין חטא אדם יש כאן ב' בחינות, כי י"ל אילו נברא ע"י אמצעי לא היה ענשו כ"כ גדול כמו שנברא ע"י הקב"ה כי פגם יותר במעשה ידי בורא, וי"ל לא כן, כי אם היה ע"י אמצעי כאשר היה חוטא היה ה' כועס עליו והיה מכלהו כרגע, אבל בעבור היותו יציר כפוף, חס עליו, ובאלו שתי סברות נחלקו בישיבה והסכימו שטוב לו אילו לא נברא ע"י אמצעי כי עכשיו שהיותו מעשה ידי יוצר הכל, כן פגמו מרובה, עכת"ד. הרי דכל המחלוקת היא לענין גודל החטא כפי צורת בריאתו, אבל עצם בריאתו ודאי טוב הוא³.

² ויע"ש בדבריהם מה שביארו בסוף דברי הגמ' דעכשיו שנברא יפשפש במעשיו. ובעיקר הך תירוק, ע"ע בפנים יפות בפתיחה ובחיד"א בהערות בעירובין שם בשם ס' ארץ חיים, ומש"כ עוד שם לתרץ.
³ הובא בענף יוסף עירובין שם.

ד' ועוד ביאר שם (סוף דרוש ט"ז) דפליגי אם נשמתו של אדם יורדת ברצון לגוף העכור, זהו נוח לה שנבראה, או יורדת בעל כרחו, וזהו נוח לה שלא נבראה, ר"ל לא היתה מסכימה להברא, אבל הקב"ה יודע שהוא לטובתה וכופה לנשמה לילך בזה העולם.

ה' בפנים יפות (פ' קדושים י"ט ל"ב) כתב דהענין הוא שמה שאמרו שנוח לו לאדם שלא נברא הי' לאחר החטא שחטא אדם הראשון, אבל כשיצר את האדם הוא לטובתו כמו שאמר בקהלת (ז' כ"ט) אשר עשה אלקים את האדם ישר.

ו' החתם סופר כתב (בתורת משה ס"פ וזאת הברכה) דאין הבהמה בחייה מבינה שסופה למות וגם אין לה שום צער בעולם ולא דאגה, ע"כ נבראה לדעתה (חולין ס.), אך האדם ראה עצמו בקומתו ודעתו מלא צער יגון ואנחה וסופו למות, א"כ הבין כי נוח לו שלא נברא מלסבול כל אלה, כמ"ש שלמה המלך (קהלת ד' ג') אשר עדן לא היה, אלא הבין שרצון הבורא הוא שיהיה נברא ויכיר הבורא ויעבדהו ע"כ נתרצה בבריאתו. והיינו נוח לו שלא נברא ואפ"ה רצה להבראות כדי לעשות רצון יוצרו.⁴

ז' בס' הכתב והקבלה (א' כ"ז) כתב דבתחילת הויתו אינו רק בריאה והוא הוית עצם האדם, וממעמד בריאה זו יביא הוא את עצמו לגדר עשייה בהשלימו את נפשו ע"י בחירתו בדרך התורה והמצוה. ואחרי שבני עליה כאלה מועטים המה מאד, ורוב בני אדם לא ינשאו את נפשם למדרגה גבוהה זו להוציא את עצמם מגדר בריאתם, לכן הסכימו שהיה נוח לו לאדם אם היה מיד מתחלת הויתו בגדר עשייה, שהיה עושה רצון קונו מצד תכונתו הטבעית, ולא היה מתחלה בגדר בריאה עד שאינו יכול לעשות רצון קונו כי אם על ידי בחירה, ולהיות תמיד נלחם המלחמה החזקה נגד יצרי תאות הלב.⁵

ח' בעיון יעקב שם כתב דאע"פ דנוח לאדם שלא נברא מ"מ אפילו הכי ברא הקב"ה את עולמו בשביל צדיק אחד כדאיתא ביומא (לח:) א"ר אלעזר אפי' בשביל צדיק א' עולם נברא שנאמר וכו'. וע"ע בתוס' שם ובע"ז (ה). ד"ה שאלמלא דאע"פ שנוח לו שלא נברא מ"מ כשהוא צדיק אשריו ואשרי הדור שהוא בתוכו, וע"ע באלשיך קהלת (ד' ג').

ט' בבן יהוידע שם כתב לדיוק הא דאיתא בגמ' שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל, דדוקא על ב' שנים ומחצה נחלקו אם נוח שלא נברא או לא, וביאר זה ע"פ גמ' דשבת (פט:) גבי הא דיצחק לקח על עצמו חטאי כלל ישראל יע"ש, ולפי"ז לא קשה מידי דודאי עיקר בריאת האדם היא טוב מאד.

י' בשו"ת משנה הלכות (ה' ע"ג) תי' וז"ל, והנראה לומר דלא אמרו נח להם לבריות שלא נבראו או טוב לעולם שלא נברא והיה קאי על כל המין אנושי, והם לא אמרו אלא על יחיד כלומר לכל יחיד ויחיד נוח לו שלא נברא, אבל כל העולם כולו ומין האנושי בפרט ודאי טוב הוא שנברא משלא נברא, והטעם לזה

⁴ והוסיף דהלל שהיה עניו וסבלן אינו מרגיש בכל צער ויסורי עוה"ז, ע"כ ס"ל דנוח לו שנברא.

⁵ ג"ז הובא בענף יוסף שם.

י"ל כמ"ש מהרש"א נמנו וגמרו שמנו העשין ול"ת וראו שהוא קרוב להפסד ורחוק מן השכר, וכל זה ביחיד, אבל בציבור לא, יע"ש. וכע"ז כתב בשו"ת גנזי יוסף (השמטות אות ל') לחלק דבריאית כלל ישראל הוא טוב מאד משא"כ כל אחד בפרטיות.

והנה, בהא דמברכין כל בוקר "שלא עשני גוי", כתב הב"ח (או"ח סי' מ"ו) וז"ל, ויש מקשין אמאי לא תקנו לברך שעשני ישראל ככל שאר ברכות שנתקנו על החדש שעשה בפועל שנתן ללב בינה מלביש ערומים פוקח עורים וכן כולם, ומפרשים על דרך מאמר רבותינו ז"ל נוח לו לאדם שלא נברא משנברא כו', וזה יכוין בברכות אלו כלומר מי יתן שלא עשני ועכשיו שעשני אברך את ה' שלא עשני גוי או עבד או אשה ונאה הוא לדרשא, עכ"ד.

ויש להעיר בזה, דלדברי הרבה ממפרשים הנ"ל בביאור הגמ' בעירובין, כגון הגר"א והגר"י אייבשיץ ביערות דבש, ועוד, ליתא לביאור הנ"ל בברכה שלא עשני גוי, דודאי בעצם נוח לו לאדם שנברא, ורק לאיזה פרט נאמר נוח שלא נברא, וא"כ לית להו התי' של ה"יש מקשין" בב"ח בטעמא דלא מברכין שעשני ישראל משום נוח לו שלא נברא.

י"א) בס' החיים להגר"ש קלוגר הקשה על דברי הב"ח מהא דמברכין בברכת חתנים יוצר האדם, הרי שמברכין על היצירה. ואי נוח לו שלא נברא היאך מברכין עליו. ולכן ביאר הענין דנוח לו לאדם שלא נברא באופן אחר, דפלוגתא ב"ה וב"ש היא בדעת האדם, דאלו ס"ל דסתם בני אדם מכירין באמת דטוב שנברא, ואלו ס"ל דאין העולם מכירין האמת, דאין האמת ניכר בעולם הזה ושכר מצוה בהאי עלמא לא ניכר, דצדיק ורע לו, וזה נוח לו לאדם כלומר להאדם כפי עוה"ז היה נוח לו שלא נברא, אבל האמת צריך להאמין שבודאי היה הבריאה לטובה, ולכן מברכין יוצר האדם. ובפרדס יוסף (פ' וישלח) הובא לתרץ ע"פ הירושלמי בביכורים דחתן מוחלין לו על כל עונותיו, ולצדיק נוח לו שנברא ושפיר מברכין יוצר האדם.

ויע' בגנזי יוסף (סי' נ"ה) שהביא אחרונים שהקשו על הב"ח מהא דאמרינן ברוך אלקינו שבראנו לכבודו, הרי שמברכין על הבריאה, יע"ש מה שתי' בזה ובקושית ס' החיים הנ"ל. ולדברי המשנה הלכות הנ"ל שחילק בין יחיד למין אנושי מיושב שפיר ג"כ, דשאני יוצר האדם ושבראנו לכבודו דמיירי על הכלל.

י"ב) בילקוט גרשוני (ח"ב כתובות אות ח') תי' קושית ר"ש קלוגר מברכת יוצר האדם דקאי הך ברכה על אדם הראשון ויצירתו, וזה ודאי דבר טוב היה, ועל זה קאי הפסוק והנה טוב מאד, משא"כ לדורות הבאים אחריו נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא, ובזה שפיר קאמר הב"ח שאין לברך שעשני ישראל.

לע"נ ישראל אברהם בן אשר